

STASYS YLA

ŽMOGAUS PRISIKĖLIMAS

VELYKOS

Prisipažinkim, kad Velykų rytas mums visuomet buvo be galo mielas. Net tuomet, kai mus kas asmeniškai slegia. Šventiška nuotaika, kuria gyvena visi, visa aplinka užkrečia ir mus. Taip prisikėlimo ryto saulė nužeria mus – ne tik mūsų veidus, bet ir visą mūsų dvasią. Bet šiandien Velykų rytas mums ne toks. Lyg kas būtų kietą luitą užritęs ant mūsų krūtinių. Mus slegia sielvartas dėl tėvynės, rūpestis dėl artimųjų. Bet gal dar sunkiau už viską slegia moralinis piktas, užlūžęs mūsų sieloje. Ir tada mes kartojame žodžius, kuriuos moterys, eidamos prie Kristaus karsto, ištarė: „Kas mums atris akmenį?“ Taip, kas mums atims slogutį, varžtus, kurie užgulę mums krūtine?

Bet kai mes klausiam, „kas atris mums akmenį“, mes jau nesame žuvę. Mes nebesam apatiški dėl savo prislėgtos buities. Mes jau ieškome išgelbėjimo. Mes norime nusimesti savo našta, nublokšti ją nuo savo pečių. Mes norim išsilaisvinti. Taip, kai mus užslegia didi našta, kai mus ištinka didis skausmas, mes instinktyviai puolame purtytis ir įtempiame visas savo jėgas.

Blogiau būna, kai mūsų sielą apiberia smulkūs grumstai, apnyksta maži nusikaltimai, užberia mažos piktos skeveldros. Galbūt, kad jau ir tada mes jaučiamės nejaukiai. Bet gyventi, rodos, dar galima. Geriau, žinoma, kad to nebūtų, bet šauktis dėl to pagalbos, ieškoti, kas palengvintų padėtį, atrodo, lyg būtų kiek nerimta. Taip ir gyvenama metai iš metų. Truputį pasikankinama, lyg būtų išimetusi kokia ne per daug sunki chroniška liga. Bet kartu ir pasiguodžiama – galgi praeis, galgi apsiprasiu.

Šitos padėties žmonėms blogiau ir blogiau dėl to, kad jie nieieško radikalių priemonių savo padėčiai pataisyti. Priešingai, jie vengia net eilinių priemonių, vengia net žmonių, kurie šitai jiems primintų, net vietų ir knygų, kurios apie tai kalbėtų. Vengia, nes tada būtų sunkiau. Geriau juk nejudinti žaizdos – mažiau ji skauda.

Štai kodėl vieniems sunkiau prisikelti, nei kitiems. Slegiamiems sunkesnių smūgių, užtenka tik dar vieno gero, ir nuo jųjų krūtinės akmuo nusirita. Jis turi nusiristi, nes jie juo purtos. Tuo tarpu antriesiems reikia nežinia ko, kad juos išjudintų ir iš jų nerangumo. Kaip pirmieji dėl savo didžio sopulio pasidaro be galo jautrūs ir patys ieško išsigelbėjimo, tai antrieji – it jungo jaučiai, eina sau sava vaga ir sunku juos iš jos išvesti. Jų nejudina jokie gyvenimo perversmai, jokie ypatingi visuomeniniai ar asmeniniai sukrėtimai. Joks Dievo balsas neprasimuša pro rambią jų sąžinę.

Galbūt, kad mes, lietuviai, – lygumų žmonės, kaip tiktai ir priklausom prie šitų antros kategorijos žmonių. Mes linkę su viskuo apsiprasti, mūsų lygūs keliai, lygios dirvos, neverčia mūsų griebtis stiprių ir staigių priemonių. Mes ilgai kankinamės, daug sielvartaujame dėl kokio mažmožio ir vis dėlto nesimame jį radikaliai pataisyti, pakeisti. Tik paskutiniosios priversti, mes susipurtome ir nuverčiame net didžiausius kliūčių kalnus. Taip kartais ima ir pribrešta mumyse perversmo dvasia, panašiai kaip pribrešta ir gamtos atbudimas.

Taigi kartais labai netikėta žmonių sieloje, net pačių lėčiausiųjų, įvyksta kažkoks pasikeitimas. Galbūt, kad besisukdamas apie savo dvasios žaizdas, žmogus nejučiomis prisiartina prie gydomosios galios, it žemė arčiau saulės. O gal pati geroji žmogaus saulė, žmogaus Dievas, ima ir paberia savo kūrinio sieloje naujų spindulių. Ir nebeatsispiria žmogus šiai nežinomajai galiai. Jis darosi bejėgis prieš kažkokį dievišką akstiną. Taip žmogus, ilgai blaškęsis ir svyravęs, daug prisikankinęs ir išvargęs, galų gale ima ir pasuka vienu, aiškiu keliu. Pasuka it Čiurlionio pasakų būtybės, į aukštą pilį, pasuka kopti laiptais į kalną viršūnes, kur viešpatauja rimtis, kur viskas spindi saulės spinduliuose.

Nukelta į 8 psl.

Kitame numeryje:

- Anelė Butkuvienė. Prof. Liudas Vailionis
- Silva Pocyte. Almanachas „Kovos keliais“
- Violeta Rutkauskienė. Kur Lietuvos karaliaus karūna?

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Maldininkai eina Vilniaus Kalvarijų Kryžiaus keliu į aštuntąją stotį *Pas Aną*. Apie 1896 m. S. F. Fleury nuotr.

PAVASARIO PUMPURUI

Iš amžių rūko atėjai tu šiton žemėn,
Iš amžių sosto ją ir vardą sau gavai, –
Ir kiekviena naktis tau naują rytą lemia,
Ir rudenio šalnoj ne visas tu žuvai.

Iš pilko peleno, iš skausmo, iš griuvėsių
Tu su pavasario žalia šaka kelies
Į Dievo saulę, didelę iš šviesią,
Likimui ažuolo, ne daigo pakelės!

Žvarbių žiemos speigų ir vėtrų nepabūgęs,
O, žemės pumpure, mūs džiaugsmui prasiskleisk,
Po debesim ir po mirties juodžiausiais smūgiais
Būk gyvas prošvaisčių auksiniais spinduliais.

Bernardas Brazdžionis

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Stasys Yla. Žmogaus prisikėlimas
- 2-as psl. Eugenijus Ignatavičius. Juozapėlis
- 3-as psl. Pavasarinis „Lituanus“ numeris
- 4-as psl. Marius Ivaškevičius apie kiną ir teatrą
- 5-as psl. Nijolė Miliauskaitė. Po pavasario dangum
- 6-as psl. Pranas Visvydas. Pasukome buvimo linkme
- 7-as psl. V. Paplauskienė. „Visą žmoniją meile apglėbsiu“ (II)

JUOZAPĖLIS

**Dokumentinė apysaka apie meilę, kovą ir žūtį bunkerių tamsoje
(skiriu partizanų ryšininkėms)**

EUGENIJUS IGNATAVIČIUS

Pasinaudodamas medžiaga, surinkta kuriant dokumentinį televizijos filmą apie ryšininkę, vėliau partizane tapusią Izabelę Vilimaitę-Stirną, nepanaudotą jos dalį norėčiau pavierinti, kad filmui būtų suteikta objektyvesnio aiškumo. Kartu padėti norintiems giliau suvokti vidinį laisvės kovotojų gyvenimą, tarpusavio santykius, atskleisti jaunos merginos, mylėjusios tėvynę, pasirinkto kelio sudėtingumą ir tragišką jos lemtį.

Nežinau, apie ką galvojo Juozapėlis, tą kepiančią beržais ir ievomis 1952 m. gegužės 16-tosios dieną Legėčių girios paunksmėse, bunkeryje likusi vienai viena. Vyrai buvo negrįžę. Ji – pasiligojusi, nekaip jausdamasi, liko saugoti „namų“. Su popieriaus lapu ir pieštuku rankoje, valandėlei prisėdusi prie vėdinimui atvertos atšarginio, slapto išėjimo angos, mąstė apie išsigelbėjimą. Nors anga buvo gerai užmaskuota, bet pro mažą kvadratėlį, žaliuojančių medžių šakas plūdo dangaus mėlynė. Kažkur toli laukuose čireno viversiai, retkarčiais kūkčiojo gegutė, į priplėkusį bunkerį gūsiomis veržėsi ožkabardžių ir saulėj išilusių berželių, žydinčių alyvų kvapas. Iš bunkerio vidaus juodos tamsos traukė vėsa, dėl visa ko ant pečių užsimetė ištremtos mamos kadaise padovanoję vatinuką su švelniu šermuonėlio kailiu. Atsiremusi nugara į drėgną, pilkais pelėsiais išmargintą rąstų sieną, ilgai svarstė, rašyti ar ne, ir kokiais žodžiais pradėti. Jei būtų galėjusi pažvelgti į save iš šalies, būtų pašiurpusi: visai ne tas Juozapėlis, trumpam užsukdavęs į bunkerį prieš ketvertą metų. Čia rasdavo daug jaunų vyrų, kurių žvilgsniai susmigdavo į ją, ryte rydami įgriuvusį pavasario stebuklą. Ji buvo kupina energijos, banguojančiais ilgais plaukais, pusnuogėm ilgom stirnos kojom, besiplaikstančiu lengvu sijonėliu, putniomis lūpomis, vėjo nugairintu veidu – linksmuolė dainininkė. Įnešusi gaivalingo nutolusio gyvenimo dvasios, patyliukais niūniuodavo, o kartais, vyrams pritariant, visu balsu užtraukdavo graudžias partizanų ir laisvės dainas. Jai buvo nė motais per naktį ar dieną vienai nukeliauti dešimtis kilometrų su užduotimi, juokinti nusiminusius, guosti ir gydyti senukus...

Ji išsitraukia iš kišenaitės veidrodėlį su besipuikuojančiu ant dangtelio skiauterėtu gaidžiu, labai panašiu į pasipūtėlį tėviškės kieme, Vėriškiuose, kuris netikėtai už nugaros suplasnodavo sparnais ir, išsikibęs į liaunus petukus, nagais imdavo kapoti kaklą, nugultą tirštų plaukų sruoğu... Iš to paties švarkely nubrūžinto veidrodėlio dabar į ją žvelgia sunkiai atpažįstama moteris – pamėklė suveltai, nežinia kada plautais plaukais, nedažyto-

Izabelė Vilimaitė su broliuku Viktorėliu Philadelphijoje

mis lūpomis, išvirtusiomis it varniuko liūdnomis akimis, pajuodusiais paakiais, blyškiu pumpotaukšlio spalvos veidu, įdubusiais skruostais... Ech, tu Juozap, Juozapėli, kas iš tavęs beliko? Dangaus erdvė švysteli vizija – pernai pavasarį Dukto miške regėti geraširdžio Dieduko, Merainio-Juozo Šibailos, greta jo pypkiuojančio Luko-Jono Žemaičio veidai; jie trise sėdi ant suolelio ankštam bunkery, ir Lukas, tikriausiai galvodamas visai ką kita, ramiai ir tėviškai, kaip dukrai, prasitaria: „Esi jauna, graži, gabi merga – privalai grįžti ir išlikti. Būsi reikalinga Lietuvai paliudyti apie mus, kaip čia viskas dėjosi. Tu neturi mirti. Grįžk.“ „O jūs?“ „Mes?... Mums kito kelio nėra – privalome tesėti iki galo... Mes žūsime. Nebijok, tau padėsime išlikti. Galėtum pasinaudoti duotu adresu: Onos Dominienės iš Andrioniškių miestelio vardu – sėsk ir parašyk į JAV ambasadą Maskvoje...“

Ji giliai atsikvepia ir, ant karinės planšetės pasidėjusi šiurkštoko popieriaus lapą, rašo nusmailintu cheminiu pieštuku.

LLKS
1952, V.16.
S.V.

Praėjusių metų pavasarį, kada susitiko mūsų klajoklinio gyvenimo keliai, vieno pokalbio metu,

Jūs, broli vade, pasiūlėte man išeiti iš šio kelio. Nelauktas pasiūlymas mane užklupo staiga ir netikėtai, ir Jūs gavote neigiamą atsakymą.

Vienok po įvairiausių nemalonumų, kuriuos prisiėjo ir tenka patirti dabar, priėjau tik Jūsų pasiūlytos išvados. Nenorėdama būti kitiems našta, aš sutinku išeiti.

Nenorėdama trukdyti Jūsų brangaus laiko savo mažutės asmenybės reikalais, aš galiu tik pabrėžti, kad moteris čia visur turi kentėti. Sunku gerai jaustis, kai tu žinai, kad čia esi įbrukta prievarta ir kiekvienas nori kuo greičiau tavimi atsikratyti. O mano sveikata blogsta kiekvieną dieną. Yra rimtų motyvų, kurių pasekmės gali būti apgailėtinos. Tačiau neturiu kam išsakyti, nes visi praleidžia pro ausis. Niekas gi manimi rimtai nepasirūpina.

Broli Vade, ką man tokiu atveju daryti? Laukti mirties, kol bolševikai pribais tavo plakančią širdį? Ne daugiau.

Žinau, kad aš praėjusiais metais buvau apjuodinta vyresniųjų akyse. Tačiau laikas pamažu viską išskaidrino. Kai žmogus nežino, už ką jis yra kaltinamas, demonstruoja užsispyrimą. Tačiau juk turime Dievą, kuris į nieką neatsižvelgdamas, teis mus visus.

Kadangi aš jau neįžvelgiu tikslo ir kitokių sąlygų
Nukelta į 3 psl.

Šv. Jurgio lietuvių bažnyčia Philadelphijoje, kurioje Vilimai krikštijo Izabelę ir Viktorėlį

Namas Philadelphijoje, kuriame gyveno Jono Vilimo šeima

Atkelta iš 2 psl.

gų tūnoti šiame Sąjūdyje, todėl prašau, Broli Vade, leisti man išvykti, tokiu būdu, kaip Jūs man aną kart siūlėte. Žinoma, su sąlyga, kad Sąjūdis parūpins man būtinus dokumentus ir padengs kelionių išlaidas. Kadangi aš jokių artimųjų nebeturiu, motina, kuri galėtų padėti, išstremta.

Šį klausimą jau aptariau su vienu Broliu, ir jis, matydamas, kaip čia moterims yra labai sunku, per daug nesipriešino.

Kadangi Sąjūdyje yra griežta tvarka, aš Jus noriu įspėti iš anksto, kad šis mano raportas nesukeltų Jums kokių nors nemalonumų iš žemesnio rango vadovų pusės. Aš pati savavališkai – be viršininkų leidimo, nieko neketinu daryti. Jeigu neatsisakysite savo sutikimo, kurį praėjusiais metais man siūlėte, tada kitas reikalas.

Anksčiau ar vėliau aš galiu likti viena, kaip jau ir esu buvusi ne kartą palikta anksčiau, tada aš atsidurčiau dar blogesnėje padėtyje. Ten, kur gyvenau praėjusiais ir užpraeitais metais tomis pačiomis sąlygomis, mano žinojimas senų ir naujų rajonų bei gyvenviečių, kurios tikriausiai jau yra iššifruotos ir bus likviduojamos, tikiuosi nesutrukdys Jums duoti teigiamą atsakymą.

Aš nesigailiu praeityje dalyvavusi bendroje kovoje ir niekada nemanysiu, jog tai būtų neapgalvoto mano žingsnio. Aš, kaip lietuvių žemės dukra, privalėjau įsijungti į išsilaisvinimo kovą, idant mano sesės ir broliai ateityje galėtų džiaugtis laisve ir laimingu gyvenimu. Tačiau dabartinė mano būklė, kai jaučiuosi nereikalingu daiktu, yra tikrai nepavydėtina.

P/p STIRNA

(Pastaba. Šis laiškas – paskutiniai Izabelės-Juozapėlio rašyti žodžiai – pasiekė mus iš KGB archyvų).

NE VISKAS ŠIOJ ŽEMĖJ PRAEINA

„...ko beprašytume iš gyvenimo, jei tėvyneje žydėtų laisvos ir saulėtos vasaros. Nieko daugiau, tik Tavo mažutės širdies...“ (Iš partizano-poeto Vytenio – Vytauto Šniuolio laiško Stirnai, rašyto 1948 m.)

„...Tu juk esi geras karys, būk ir savo sielos kariu. Pažvelk, kaip skęsta paleistuvystės jūroje mūsų kraštas, kaip jis svetimsalių yra apkrėstas ligomis. Jeigu tu myli, jei brangini savo tėvynę, tai ir kovok, kad jis neišsigimtu...“ (Iš Stirnos laiško, rašyto partizanui Audroniui – Stasiui Satkui 1952 m.)

Jos vardo neaptiksimė nei istorijos žinynuose, nei mokyklų vadovėliuose. Neapdovanota ji garbiais ženklais, medaliais ar ordiniais. Dėl socialinės kilmės ir JAV pilietybės negalėjusi įstoti į Me-

dicinos fakultetą Vilniaus universitete, o išėjusi į mišką, neteko teisės ir kurti šeimą, gimdyti išsvajotų vaikų. Visus kerėjusi drąsa, nuoširdumu, Dievo duotu muzikalumu, balso ir kūno grožiu, degusi gyvenimo geismu ir meile Tėvynei, iš saulėtos Philadelphia parkeliavusi į motulės ir protėvių žemę, trumpai čia teviešėjo.

„Nebuvo dar tokio vyro, dėl kurio eičiau iš proto,“ – 1952 m. balandy išdidžiai rašė kovos broliui Audroniui. Užtat dėl jos kerinčio grožio kraustėsi iš proto daugelis vyrų partizanų, neliko abejingi ir kagėbistai. Deja, ir meile bei pavydu degę jau-

Izabelės tėvas Jonas Vilimas

Izabelės mama Agota Vilimienė

nikiai, ir pati kerėtoja, siautėjant pokario NKVD mėsmalei, dingo, tarsi jų ir nebūta. Kaip viskas šiame pasaulyje laikina ir trupu!

Tikintieji sako – tik siela vienintelė lieka amžiams. Poetai, rašytojai – kad žodis yra širdies atmintis. Sunku net patikėti, kad Lietuvoje, kaip ir anapus Atlanto, kuriant filmą „Stirna“, iš Izabelės kartos žmonių tik didelių pastangų dėka buvo įmanoma surasti vieną kitą, ją artimiau pažinojusį,

galintį gyvu žodžiu paliudyti jos buvimą. Kaip stropiai išgenėta praėjusio šimtmečio trečiajame dešimtmetyje gimusiųjų karta, kokia išretėjusi Lietuva... Tik Izabelės nuotrauka – energija ir jaunyste tebespinduliuojančios akys, vidinis jos žavesys neleido susitaikyti su mintimi, kad ši drąsi mergina, atviro ir tiesaus žvilgsnio lietuvaite galėtų išnykti. Neišnyks, jei suvokę jos ir kovos brolių auką, apgaubę jų pažadintą dvasią meile paliksime spindėti ir šviesti.

PO PHILADELPHIJOS DANGUMI

Izabelė... Šį gražų ir kilnų vardą parinko tėvai. Mergaitė į pasaulį atėjo 1925 m. vasarį, Agotos Česnokaitės ir Jono Vilimo šeimoje, anapus Atlanto. Izabelė gimė Čikagoje, o pakrikštyta Philadelphiajoje – matyt, tuo metu jos tėvai verslo ar kitais tikslais su šeima persikelia arčiau vandenyno, į saulėtą erdvę po mėlynuojančiu dangumi. Tai liudija ir 2005 m. gautas dabartinio Philadelphiajos lietuvių parapijos Šv. Kazimiero bažnyčios prelado laiškas, rašytas anglų kalba to paties miesto gyventojui Broniui Krokiui.

„Ponas Kroky, galėčiau rašyti laišką Jums lietuviškai, bet angliškai bus greičiau, ir Jūs angliškai suprasite.

Aš, peržiūrėjęs parapijos knygas, radau asmenį, manau, tą patį, apie kurį Jūs klausiate. Aš radau užregistruotą krikštą Izabelės Vilimas, gimusios vasario 9 d. 1925 m., pakrikštytos kunigo Ignacijaus Zimblio Šv. Jurgio bažnyčioje kovo 1 d. Tėvo vardas atžymėtas Jonas (John), o motina Agnė Česnakiūtė.

(Per apsirikimą buvau parašęs, kad motina Ona.) Aš taip pat radau registraciją ir Izabelės brolio Viktoro. Viktoras buvo gimęs balandžio 23 d. 1929 m. Pakrikštytas to paties kunigo Zimblio gegužės 12 d. 1929 m. Tėvai pažymėti Jonas ir Agota Česnakiūtė.

Aš taip pat peržiūrėjau mirties registratūrą ir radau, kad Jonas Vilimas mirė 1930 m. vasario 2 d. Pažymėta, kad Jonas gyveno 3169 Cedar St. lygiai prie Allgheny Ave. Jono žmona, pažymėta Agota, tai aš galvoju, kad tai ir yra tas asmuo, apie kurį mes kalbame. Jono amžius tuo laiku pažymėtas 48 m. ir jis palaidotas Šv. Dvasios kapuose.

Jūsų laiškas pažymi, kad motina su vaikais 1932 m. išvyko į Lietuvą, tai atrodo logiška, užtat kad 1930 m. jie neteko tėvo.

Namas ant 3169 Cedar Street dar tebestovi, ir jei Jūs norite, tai aš mielai nufotografuosiu Jums.

Jūs galite man paskambinti, kai Jūs gausite laišką.

Nuoširdžiai Jums Prel. J. Andrilionis.

Tęsinys kitame numeryje

Penkiasdešimt aštuntas pavasarinis „Lituanus“ numeris

A tvertę pirmąjį šių metų „Lituanus“ žurnalo numerį, rasite akį patraukiančių spalvingų nuotraukų ir straipsnių, kurie siūlo naujai pažvelgti į mus supančią istoriją, meną ir literatūrą.

Laimonas Briedis, šio „Lituanus“ numerio redaktorius, pristatydamas spalvotas Andrew Mikšio fotografijas, iliustruojančias Baltarusijoje minimas Pergalės ir Mirusiųjų pagerbimo šventes, kviečia atsikratyti šį kraštą liečiančių pilkų stereotipų ir artimiau susipažinti su jos kraštovaizdžiu, gyventojais, sudėtingu praėjusio šimtmečio karų ir sovietmečio palikimu.

Antanas Andrijauskas, „Litvakų dailė L'École de Paris aplinkoje“ monografijos autorius, tiria Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės teritorijoje gyvenusių žydų, garsių litvakų menininkų, įnašą į XX amžiaus pasaulio meną. Jis teigia, kad Lietuvos aplinka ir joje veikiančios dailės mokyklos turėjo didelę įtaką tolimesniems šių menininkų darbams. Tokie garsūs pasaulio menininkai, kaip Marc Chagall, Chaim Soutine ir Jacques Lipchitz savo

kūrybinį kelią pradėjo Vilniaus dailės mokykloje, o kiti buvo Kauno ir Vitebsko dailės mokyklų auklėtiniai.

Elizabeth Novickas nagrinėja, kodėl lietuvių

literatūros kritikai nelabai vertina Amerikos lietuvių rašytojo Antano Tulio darbus. Pasak Novickas, Tulio raštai nedailino lietuvių emigrantų gyvenimo, galbūt dėl to jis ir nebuvo suprastas. Išversdama į anglų kalbą Antano Tulio apysaką apie pikniką, Novickas siūlo naujai pažvelgti į šio rašytojo kūrybą.

Šiame „Lituanus“ numeryje taip pat rasite kalbinę Alfredo Bammesbergerio apžvalgą apie *Lituanus* vardo kilmę. Rimas Užgiris pristato poetą Paulių Norvilą ir jo eiles. Virgil Krapauskas ir Mike Kruitel pateikia knygų recenzijas.

Keturiskart per metus išeinančio žurnalo prenumeratos kaina – tik 20 dol. Galite jį užsisakyti internetu www.lituanus.org Taip pat galite siųsti čekį paštu šiuo adresu: Lituanus Foundation, Inc., 47 W. Polk St. Suite 100-300, Chicago, IL 60605. Nauji prenumeratoriai gaus liaudies dainų kompaktinį įrašą. Žurnalo interneto svetainėje taip pat rasite seniau išleistus straipsnius, įskaitant ir pirmuosius 1954 metų numerius.

„Lituanus“ informacija

Mergaitė su gėlėmis. Baltarusija, 2010 m.

A. Mikšio nuotr.

Marius Ivaškevičius apie aistrą kinui ir teatrą

Marius Ivaškevičius New Yorke.

Nuotrauka iš asmeninio albumo

Marius Ivaškevičius – įvairiapusis kūrėjas. Daugelis jį žino kaip prozininką ir dramaturgą, žurnalistą, scenarijų autorių, teatro režisierių. Ne visi yra girdėję apie M. Ivaškevičiaus aistrą kinui ir didėjančią jo pjesių populiarumą užsienyje. Apie tai ir kalbamės su kūrėju.

Esate trijų dokumentinių filmų „Einu“ (1999), „Punksko lietuviai“ (2000), „Dviese ant tilto“ (2004, kartu su V. Navasaičiu), dviejų pripažinimą pelniusių trumpametražių vaidybinių filmų „Mano tėvas“ (2007), „Tėve mūsų“ (2010) autorius ir režisierius. Ką tik grįžote iš Suomijos, kur su kūrybine grupe filmavote pirmą Jūsų pilnametražį vaidybinių filmą „Santa“. Kokie Jūsų kūrybiniai išpūdžiai? Apskritai, kaip savyje atradote filmo režisieriaus talentą?

Dar būtų per drąsu teigti, kad atradau talentą, bet aistrą kinui – taip, atradau... Senokai atradau, daugiau nei prieš dešimt metų, ir nuo tada stengiuosi įgauti režisieriui reikalingus įgūdžius. Kino režisūra man yra visų ankstesnių patirčių suma, savotiškos žiotys, į kurias suteka prozoje, teatre, scenarijų rašyme sukaupta patirtis.

Kaip gebėjimas kurti grožinius tekstus veikia Jūsų filmų stilistiką ir atvirkščiai?

Kine aš režisierius skirstau į dvi rūšis – režisierius-dailininkus ir režisierius-pasakotojus (rašytojus). Aš, aišku, natūraliai priklausau pastarajai kategorijai, nes į kiną ateinu iš literatūros ir teatro. Todėl istorija, siužetas, dialogai, vaidyba yra mano stiprioji pusė. Bet norėčiau ateityje tapti ir šiek tiek režisieriumi-dailininku, nes stipriausi, mano manymu, filmai pavyksta tuomet, kai režisierius savyje derina ir talpina abu šiuos tipus.

Pastaruju metu Jūsų, prozininko (1996 m. debiutavote novelių rinkiniu „Kam vaikų“) balsą labiau nusveria dramaturgas (debiutas pjese „Kaimynas“, 1998 m.). Kas šiuo metu lemia literatūros rūšies – dramos – pasirinkimą: sąmoningas ap-

sisprendimas, pasiūlymai ar dramatiška realybė?

Sakyčiau, visi šie trys dalykai. Dramaturgija leidžia man užsidirbti duoną labiau nei proza, aš gaunu tikrai įdomių pasiūlymų ir tai, ką darau, man yra labai įdomu. Aišku, prozininkas viduje burba ir nuolat graužia mane, juolab kad beveik jau dešimt metų guli nebaigtas romanas. Jį tikrai kada nors pabaigsiu, o toliau – nežinau. Mano, kaip prozininko, ambicijos yra jau šiek tiek priblūsusios.

Esate vienas žinomiausių Lietuvos dramaturgų užsienyje: vyksta Jūsų pjesių skaitymai, statomi ar rodomi pagal Jūsų sukurtas pjeses spektakliai („Malyš“, 2001 m.; „Madagaskaras“, 2004 m. ir kt.). Pavyzdžiui, 2011 m. gegužę New Yorke, „New York Theatre Workshop“ vyko Jūsų pjesės „Artimas miestas“ skaitymas. Kokie tolesni Jūsų planai su šiuo ar kitu teatru? Kokius pastebėjote esminius panašumus – skirtumus tarp Lietuvos ir JAV teatrų: repertuaro, dramaturgų, režisierių, aktorių bendradarbiavimo?

Kadras iš M. Ivaškevičiaus kino filmo „Tėve mūsų“ (2010)

Tai nebuvo pirmas mano pjesės skaitymas JAV. Prieš tai dar turėjau „Kaimyno“ skaitymą pagrindiniame Maino valstijos teatre Portlande. Aišku, šie du teatrai priklauso skirtingiems Amerikos teatro tipams – niujorkietiškas linkęs į eksperimentus, tuo tarpu Portlando teatras – institucinis, skirtas, taip sakant, eiliniams žiūrovams. Bet abiem atvejais aktoriai dirbo su didžiuliu entuziazmu. Manau, teatras yra valstybė valstybėse ir didelio skirtumo tarp Europos ir JAV teatro aš nepajutau. Ateini į teatrą ir pasijunti kaip namie.

2011 m. pabaigoje Nacionaliniame dramos teatre įvyko Jūsų pjesės „Išvaymas“, režisuotos Oskaro Koršunovo, premjera. Pjesei medžiagą pusmetį rinkote Londone, vėliau vyko pjesės skaitymai tarptautinėje „Royal Court“ rezidencijoje, Jungtinėje Karalystėje. Akivaizdu, kad pjesė buvo ilgai brandinta. Kas paskatino susidomėti emigracija? Kaip pavyko prakalbinti lietuvių emigrantą, renkant medžiagą pjesei?

Gyvenant šiuolaikinėje Lietuvoje visiškai nesidomėti emigracija yra tiesiog neįmanoma. Pastaraisiais metais tai viena pagrindinių Lietuvos temų. Bet, aišku, ne visos temos būtinai tampa pjesėmis. Aš, galima sakyti, buvau gerąja prasme išprovokuotas šiai pjesei, išsiųstas į Londoną ir priešpastatytas prieš būsimą medžiagą... Tiesa, reikėjo šiek tiek pastangų, kad žmonės man atsivertų, bet tam ypatingų metodų neturiu. Tiesiog reikia mokėti klausytis. Ir kalbėtis be jokių išankstinių nuostatų. Kai tavo pašnekovas jaučia, kad esi atviras, tuomet atsiveria ir jis.

Grožinėje kūryboje Jums svarbus lietuvių mentalitetas, stereotipai, su(si)kuriamų mitų griovimas, kad ir apie pieno upes emigracijoje. Naujausioje minėtoje pjesėje „Išvaymas“ gvildenate anaipol nesaldų emigrantų gyvenimą, perteikdamas vidines būsenas, ieškant savęs tarp pradinės tapatybės – lietuvių – ir naujos tapatybės – anglo. Ką manote apie svetur nepritapsiuosius? Kas lemia visavertiškumą?

Man yra įdomus ne lietuvių mentalitetas, bet mentalitetas apskritai. Tapatybė, tautybė... Kaip šie dalykai susiformuoja žmoguje, kaip jie veikia žmogų, kiek žmogus yra priklausomas nuo jų ir kiek jie priklausomi nuo žmogaus. Tai jau nagrinėjau ne viename savo kūrinyje ir, atrodo, tebenagrinėsiu. Tai mano tema... Žmogus vis dėlto turi ir augalo savybių – persodintas jis sunkiai prigyja. Bet jo atžalos naujoje žemėje jau gyvena normaliai, pilnavertiškai. Maždaug tokia ir visų emigrantų būseną. Jie auksiasi dėl savo vaikų ateities, patys beveik neturėdami vilties visiškai pritapti naujoje terpėje. Ypač tai patiriama emigruojant į labiau kultūriškai, ekonomiškai ir apskritai civilizuotai pažengusį pasaulį.

Lietuvoje teatrai mažai stato lietuviškų pjesių. Stinga dramaturgų? Meniškų ir aktualių pjesių? Ar mažų tautų teatrams būdingas nepasitikėjimo nacionaline dramaturgija kompleksas? Kaip būtų įmanoma keisti tokią situaciją?

Manau, kad būtent pirmiausia trūksta pasitikėjimo savais. O kai teatras nepasitiki, tai dramaturgai ir neauga. Ir naujos geros pjesės neatsiranda arba atsiranda retai. Bet jaučiu, kad pokyčiai artėja ir juos lemia ne teatrai, o pačių žiūrovų poreikis. Prieš 20 metų niekas neskaitė lietuviškos prozos, dabar padėtis visiškai kitokia, leidyklos kaunasi dėl geriausių autorių, nes tauta nori būtent lietuviškų romanų. Tas pats šiomis dienomis vyksta su lietuvišku kinu. Naujausi lietuviški filmai kino teatruose muša lankomumo rekordus. Manau, netrukus ir teatrai užuos šią aukso gyslą. O tada, neabejoju, atsiras ir puikių pjesių. Kai yra paklausa, pasiūla ilgai neužtrunka.

Labai dėkoju Jums už įdomius pamąstymus!

Kalbėjosi **Laimutė Adomavičienė**

NIJOLĖ MILIAUSKAITĖ PO PAVASARIO DANGUM

džiaugsmas, be jokios priežasties

tik sūrūs ir drėgni
pulsuoja vėjai gyslose
ir kvepia laužo dūmais

tiktai žolė
visas perplėšia užtvaras

tiktai prasikala
velykinis kiaušinis

čia tu, čia tu, pirma snaudalė
per džiūstantį dirvoną atstriksėjus
padykęs vaikas!

auksinė
galvelė tavo, spindinti
kantrus šalpusni

pabusk, pabusk

ir stiklo karstas dūžta
eina pašalas
ir varganas
atšyla kūnas po pavasario dangum

kai tik pradeda pūsti stiprūs
vėjai, drėgni ir šilti
kai žemė
garuoja ir ima kvepėti

galvoju apie sėklas
sunkias, išbrinkusias
apie daigus, vos vos beprasikalančius
tokius saldžius

lysęvę močiutė paskirdavo, kas pavasarį
sodinau, ką norėjau, žiūrėjau, kaip auga

kartą parodė man, nors tik mažas vaikas
kur mūsų žemė
kur buvo ežios
mūsų laukai ir pievos

renku dabar knygas apie darbus
sode ir darže, apie gėlių auginimą
apie sodų meną Japonijoje
ir viduramžių vienuolynuos

prieš miegą skaitinėju „Poną Tada“

bet žemės
neturiu nė kiek

MĖNULIO TAKAS

1.

auksinėm nubarstyta dulkėm, tamsi tamsi
akimircai sustingus pailsėt

tu niekaip nerandi, pro kur išskrist
galėtumei, aklinau siauram koridoriuj

gal tai sugrįžus
dūšėlė, šita peteliškė?

ant laiptų, smėlių apneštų, benamės
beveik laukinės katės, virš galvos
kar ir kar (tik nežinau, ar čia tos pačios
būtų varnos, valgomos, kada jau
aprašytos)

šikšnosparnis
tarp užuolaidos klosčių, kietai įmigęs
galva žemyn
jau kelinta diena, kai kabo nejudėdamas

kokio pasaulio tu pasiuntinys?

2.

buvai beužmieganti, tik jauti
yra kažkas kambario

taigi pelė
po stalu, šmirinėja sau

bet daugiau nesirodo

kas žingsnis
prisimeni juos: čia kalbėtasi
apie tą ir tą, vaikščiota

šitais takais, kai saujomis
krisdavo žvaigždės

šitiek kartų sakyta labanakt

mirusiųjų šešėliai
tebegyvena kartu su tavim

štai

švyti
mėnulio takas per vandenį

kvapai
iš praeities, akis užmerkus
giliai giliai įtraukiu: levandų, rozmarino
ir rožių žiedlapių, ir paprasčiausio
jeronimo, ir apelsino
aitrių žievelių – sunkius pravėrus stalčius

stebuklingi
žolių maišeliai, surišti šilkiniais kaspinais
tarp skalbinių, kietai krakmolintų
tarp marškinių ir drobių
sena komoda, stovinti kampe

yra ten pagalvėlė padėta, tokia mažutė
tokia minkšta, tikrų pūkų
balta, su nėriniais, raukštais volanais
apjuosta, sapnų
tai pagalvėlė, saldžių saldžių sapnų

gal kokia
senutė fėja, o gal mano
krikštamotė
kadais paliko šiuos namuos
komodą savo saugot ir visai pamiršo
ją turinti? giniau žąsis

į rudens laukus, į auksines ražienas, varpų
sunkių pribirusias, ir apie ją galvojau

šiąnakt šventė, šiąnakt turėtų
būt pilnatis, suklusus, pilna laukimo
visa gamta

žaidimai
ant žolės, prie pat vandens
po šimtamečiais medžiais

kvarkiant varlėms
žiūrime į ką tik
pasirodžiusį mėnulį

vainiklapis po vainiklapio –
lyg sleistųsi
mano širdis

Pasukome buvimo linkme

PRANAS VISVYDAS

Pralaimėję protingai traukėmės atgal. Išlikimo linkme. Niekam nepriekaištavome, nieko nekoneveikėme. Bendru išitikinimu – ryžomės išsaugoti savo sprandus. Lydėjo kelios senos, įtampos slopinimui dabar niūniuojamos dainos, tikriausiai italų muziko sukurtos. Šitaip tarnavome būčiai, nes būtis tėra bet koks judėjimas, dažniausiai į gimtąją šalį. Kantriai. Be užgaidų. Daug kur suniokotais keliais. Tokia jų lemtis kare – būti ardomiems. Tiltams blogiau – juos sprogdina.

Rudens mėnesiai pakluso mums, nors ne viskas vyko taip, kaip sumanyta. Reikėjo stabtelėti. Netikėtai susidūriau su tavimi, Romai. Noriai šnekėdavome kas vakarą. Turėjai kuprinėje kelias eilėraščių knygeles. Pamiškės lūšnoje, kur senutė pavaišino mus šiltais barščiais, įsitaisę nebyliai prisipažinome: esame gyvi, lyg Vermeero drobėje. Ir tai buvo mirksnis, pabrėžiantis veiksmąžodį „būti“, „bytį“, „to be“, „sein“. Nemanau, kad tavo pamulto Rainerio Rilės „hiersein ist herrlich“ tiko tai progai, bet vis tiek su atlaidžia ironija į mūsų duetą teigiamai žiūrėjo vargana aplinka ir bylojo: stovite apsirėdę taikos drabužiais, kad ir nudilusiais, dar vis tvirtais auliniais batais.

Šis vaizdas nulėmė ir tai, kas vyko vėliau. Skambėjusi girdėta melodija jau tapo Rimskio Korsakovo žaisminga „Sadko“. Ir tavo žalsvas dėmesys jai mane kaip viltingų minčių dvelkmas gaivino ištisą savaitę. Įsijautėme į atlaidžią, mus lydincią gamtą. Galbūt globojo ir Ateities dievai, kurių etikos repertuare esminiai motyvai yra nusizemimas ir išlikimo instinktas. Tokiu metu vadžias perima šventoji Tikrovė. Nekenks, jei dabar apytikriai parafrazuosiu poeto Ezra Pound strofą apie puikybę. Jis sako, kad tai, ką mes labiausiai mylime, išlieka ilgai. O visa kita tėra tik išmetamos nuoplaišos. Atsikratyk puikybės, nes ji neturi nieko bendro nei su žmogaus narsa, nei su tvarka, nei su žmogaus malone. Įsitinkink, kad žaliame pasaulyje tu gali būti pakankamai išradingas ir tikrai meniškas („The Pisan Cantos“, LXXXI). „Pull down thy vanity“. Tada šių eilių nežinojome, bet jauste jautėme.

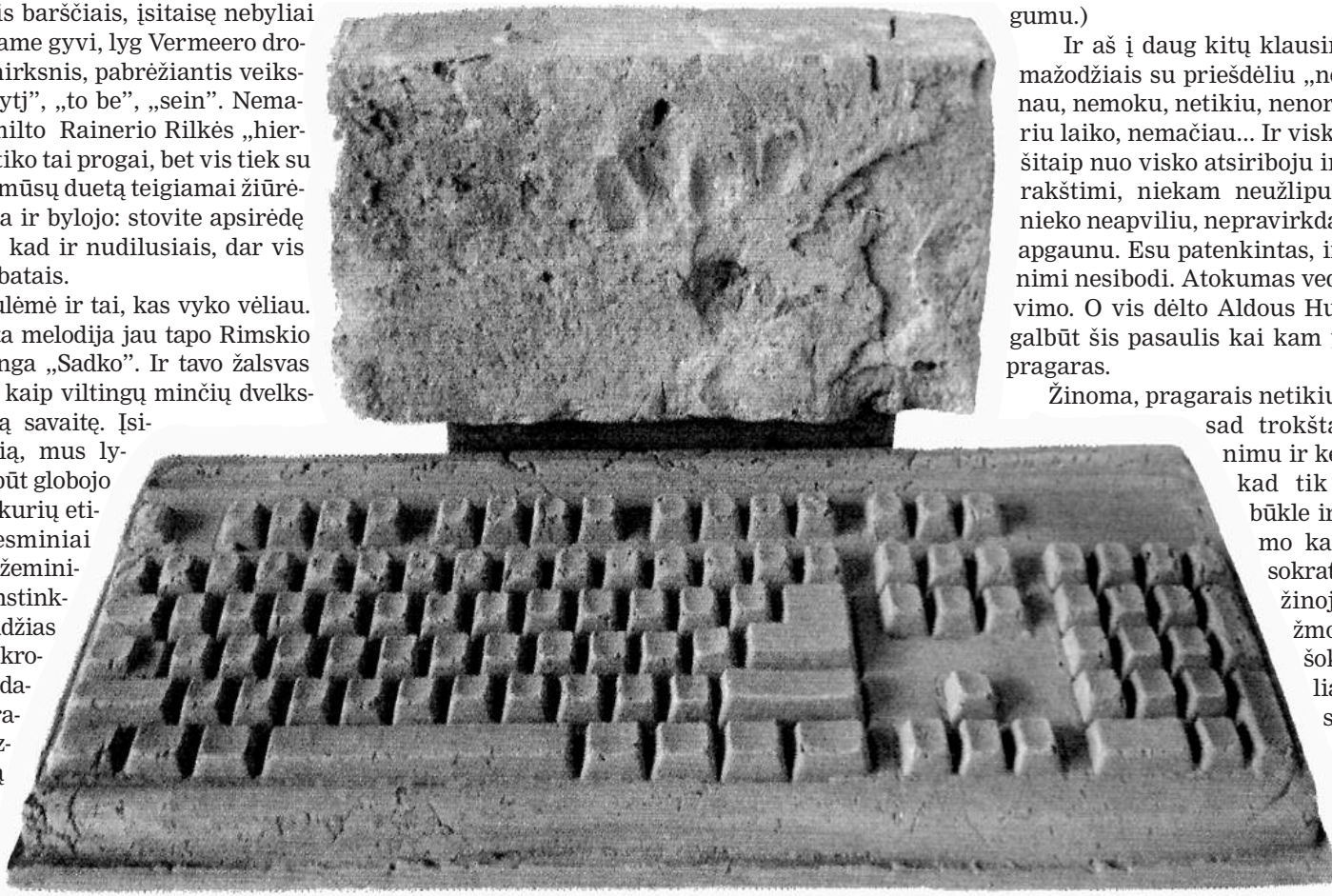
Gruodžio pradžioje išmukome į pažįstamą sostinę. Po mėnesio kito čia apsitrynęs suradau vertėjo darbą. Bet netrukus skaudi žinia išmušė mane iš pasitikėjimo skritulio: Romas buvo suimtas ir išremtas į Vorkutos kasyklas. Žinojau, kad ir manęs laukia ta pati grėsmė už kareiviavimą pralaimėjusių gretose, nors ir ne savo valia. Ką daryti? Nejau eiti į mišką partizanauti? Man, miestiečiui, žinanciam, kad sovietų armija jau yra laimėjusi karą, jokių būdu ne – tai būtų betikslė rizika. Be to, nebuvau pasišventęs patriotas. Tuomet tų miškininių kovotojų buvo kelios rūšys. Ir kai kurie buvo nusikaltę valstiečių terorizavimu.

Sen bei ten mieste pasislapstęs, su nuotykiškai prasiveržiau iki Oderio aukštupio. Vešliai žaliuojanti vieta, kur vasaros metu dažnai sėdėdavau ant žydinčiomis aguonomis raudonuojančio šlaito ir galvojau apie tolimesnio etapo į laisvę galimybes. Niekada nenujaučiau, kad kada nors atsidursiu valstijoje, kurios oficialioji gėlė yra raudona aguona. Prie Ramiojo vandenyno. Bet apie tai kada nors kitą kartą.

Dabar jaučiuosi kampuotas. Ne kompotas, bet kampuotas. Galvoju apie kiškių klasę lituanistikos

mokykloje. Vartau lietuvišką laikraštį. Topteli žodis: danga. Nauja danga Vilniaus Katedros aikštėje. Platu. Lygu. Pojūtis to, kas būtina ir ant ko vaikstoma. Manau, kad ten įtvirtino lietuvių praeivių prasmę. Eina, žvalgosi, gėrasi ir susimąsto. Tik pamanykite, kokia puiki jiems diena, nors ne visad vienodai saulė šviečia, bet kartais ir debesys talkina, kai nelyja. O jie tokie atidūs, pasirošę sveikinti kitus ir palinkėti sėkmės. Žodžiai: „labas“, „ačiū“, „kaip sekasi“, „būkite sveiki“, „gyvuokite“ – tapo dažnesni visur, kur nuoširdžiai susitinkama, trumpai pasikalbama apie gyvenimą su šypsniu. Lyg išvykoje ar gegužinėje, ar sekmadienį šventoriuje.

Tarp jų lėtai prigijo ir sunkią katgorą ištvėręs anos kelionės bendražygis Romas. Paseno. Sveikata jo dabar ne visada gera. Neseniai po ilgesnio pasivaikščiojimo pasijuto nekaip, susverdėjo ir atsėdo ant lovos krašto. Ir ne juokais susirūpino:

Juozas Adomonis. Dvi plytos: Nuo ... Iki, 2008. Terakota

„Bandžiau, bet nepajėgiau savo buvimu tęsėti to, ką buvau pasižadėjęs, – prisitaikyti prie aistringai norinčių valdyti. Ar bent protingai svarstyti žmonių būklę. Mano sakiniai tapo tik lėkštu postringavimu apie žmonių santykius ir meilę. O iš tiesų pasaulis iš dalies yra įkliuvęs į aikštingą keršto sodrinamą ligotą psichozę. Į nuolatinį chronišką daug kuo nepasitenkinimą. Į žmonių daugėjimą ten, kur jiems daugintis pražūtinga. Gamtos nelaimės, skurdas, badas, ligos, smurtas gniuždo jų biologinę buitį. Vaikų mirties ir tėvų širdgėlos kaina. Mačiau filmuose, kokia beviltiška neretai būna kai kurių tautų būklė. Tai ne Antverpenas. Kokie skirtingi yra visi žemynai.“ Taip jis man rašė savo laiškuose.

Supratau, jog klausytis jo minčių man teks dažniau. Ar nepabos? O nūdien žodžių ir svarių minčių kur kas daugiau negu konkrečių galimybių ką nors išspręsti. Daugelis esame priaugę prie savojo kelmo. Dažniausiai matome tik savo reikšmę pasauliui. Kad ir toks atvejis: tūlas geraširdis veikėjas pasijuto gerokai išsėdęs, kadangi jo nepasodino garbingame viduryje ir jam nesudainavo valiavimų. Girdėjau kuždant, nebuvo jis toks karžygys, kaip gyrėsi: per karą atsargiai bizniavo užnugaryje ir tik lakios vaizduotės būdu vėliau pokalbiuose išvaikščiojo girias su partizanais. Kitam garbiam senoliui deramai rūpi jo veiklos įamžinimas bet kuria kaina: ypatingi suvažiavimai, rezoliucijos, atestatai, diplomai, nuotraukų krepšiai, sukaktys, jubiliejai, kalbos, straipsniai, taigi di-

džiulė krūva dėžėse, garaže. Puse sunkvežimio parodyti ateičiai – kaip sėkmingai buvo veikta ir kokia šauni organizacija. Statykime jiems ant kalvos talpų muziejų su jo paminklu priekyje. Statykime! Turime nemažai gabių architektų ir skulptorių.

Ir man kartais rūpi tik besaikė terlionė su eilėraščių rimais ir nerimais. Rūpi dabartinės kultūros maišatis. Ar ši postmoderni energija nėra irgi savotiškas nususukimas nuo planetos Žemės skaudulių? Atmintis, tvirtai įsikibus į praeitį, yra pagairinta ironiško klausimo: ar nūdien ieškai ateities pagerinimo, žmogau? Sviedžiu priekaišto pirštinę tik sau – neieškau! Esu skeptiškas, kaip ir šviesios atminties Wislawa Szymborska su savo kertiniu žodžiu „nežinau“, itin pabrėžtu jos kalboje švedų akademijai 1996 metais gaunant literatūrinę Nobelio premiją. (Paradoksas: Szymborską skaitydamas visada stebiuosi jos žinojimo vaizdin-gumu.)

Ir aš į daug kitų klausimų atsakau veiksmazodžiais su priešdėliu „ne“: neieškau, nežinau, nemoku, netikiu, nenoriu, nebuvau, neturiu laiko, nemačiau... Ir viskas būna gerai, nes šitaip nuo visko atsiribojau ir niekam netampu rakštimi, niekam neužlipu ant nuospaudos, nieko neapviliu, nepravirkdau, neužgaunu, neapgaunu. Esu patenkintas, ir kiti, manau, manimi nesibodi. Atokumas veda prie ramaus buvimo. O vis dėlto Aldous Huxley yra pasakęs: galbūt šis pasaulis kai kam yra kitos planetos pragaras.

Žinoma, pragarais netikiu, bet vaizduotė visad trokšta prabilti palyginimu ir keistu sugretinimu, kad tik būtų paryškinta būkle ir nuolatinė gyvenimo kaita. Nepaisant šio sokratiškai idealaus nežinojimo, kūrybingi žmonės sugeba perskoti į nuostabą sukeliantį atradimą. Tad senoji prielaida – *nihili novo sub sole* – yra ribota. Juk matome, kad nuolat nauji rakan-dai pakeičia senus griozdus, nauji batai – šlei-

vus, sunėšiotus pusbačius, skaitmeniniai, lazeriniai išradimai – savo amželių atgyvenusius aparatus, tobulėja medicininė sistema. Susisiekiamas. Taigi ką nors žino žmonės, kurie visa tai sugalvoja, įtaiso. Pastato patogesnius pastatus. Įrengia parkus, stadionus pramogoms. Gilinasi į kosminę, fizinę, biocheminę pasaulio sandarą, kad tik atskleistų bet kokią mokslinę tiesą, nebūtinai visuotinę. Nebūtinai medicininę formulę prieš visas kūno ligas. Evoliucija vystosi pamažu. Ir ji nėra visagalė. Ypač etikos srityje.

Prie naujų polėkių tada prisidėjo ir mano drauginės sparnai. Įprato skraidyti nuo kvartalo iki kvartalo, nuo krautuvės iki parduotuvės, nuo ruletės iki kortų stalo, nuo loto iki bingo, nuo banketo iki baliaus, nuo sueigos iki televizoriaus... Jos akiratis gerokai pajvairėjo. Ir gerai, nes ką nors darė. Ir, žinote, žinojo, ką daro. Netgi ėmė tapyti naturmortus!

O man atsivėrė lemties furijų sukurta atminties properša. Žiūriu pro ją ir stebiuosi – matau apkasus, bunkerius, sovietų okupaciją, meilę Eleonorai Vilniuje tuo po karo, kai trumpai gyvenau Arklių gatvėje, nors ir nebūdamas arklys. Nesiseka naujopai pažvelgti į buvusius gyvenimo epizodus ir įdomiai ką nors apie juos pasakyti. Dar vis atsimenu kažkada girdėtą pastabą, jog atstumas nuo aprašomo dalyko įgalina mus pastebėti sąmojingąją pusę ir bliaiviai aptarti buvusį laiką. Nukelti nuo sienos seną smuiką ir sugroti kadaise įkyrėjusį Ignoto Pomerneckio etiudą linksniau. Bet ar pavyks, parodys ateitis, nors man jos liko, patetiškai sakant, tik nuleipęs žiedlapis □

„Visą žmoniją meile apglėbsiu / Lietuvą visgi karščiau“

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Pabaiga. Pradžia 2012 m. kovo 31 d. „Kultūroje“

J. Maironis Kaune pradėjo kurti poemą „Mūsų vargai“. Laiške žurnalo „Vaivorykštė“ redaktoriui L. Girai 1912 m. sausio 28 d. Maironis rašė, kad „*I pirmą numerį galiu atsiųsti pirmąją dalį naujai pradėto poemato „Mūsų vargai“*“. Pernai vasarą aš ją parašiau (apie 600 eilių), bet kada parašysiu antrą, o rasit ir trečią dalį, ir, ar kada prisirengsiu, Dievas žino“. Ši dalis ir buvo 1913 m. atspausdinta „Vaivorykštėje“. Atskira knyga poema pasirodė 1920 m.: Maironis. *Mūsų vargai. Poema penkiose dalyse. Kaunas. Antrasis leidimas: Maironio Raštai, Epas, t. 2. Kaunas, 1926 m.*

Reikia pastebėti, kad prie šios poemos buvo dirbama ir Pirmojo pasaulinio karo metu. Karo neramumai paliko žymes jo kūryboje. Apsuptas grėsmingų įvykių, kartu su seminarijos auklėtiniais jis buvo evakuotas į provinciją, į Vašakėnus. Vaizdingos apylinkės, ramybė dvelkianti gamta teikė iškėpimo ir naujų kūrybinių minčių. Vėliau, kai seminarija buvo uždaryta, Maironis apsigyveno pas pažįstamą kleboną Kazlauską Krekenavoje. Jis susipažino ir susibičiuliavo su klebono pussesere ir jo šeimininke Apolonija Petkaite. Maironis sukūrė ir dedikavo jai keletą eilėraščių. Jos lyriškas paveikslas suteikė spalvingų bruožų Danutės Staugailaitės personažui poemoje „Mūsų vargai“.

Per trejetą metų Krekenavoje sukūrė daug naujų eilėraščių, užbaigė poemą „Mūsų vargai“. Poemoje buvo pavaizduota 1906–1920 m. politinė, istorinė ir visuomeninė padėtis Lietuvoje. Į šį, pasak Vaižganto, „*eiliuotą istorijos veiklą*“ įpinti asmeniniai Donės Staugailaitės, Jono Sutkaus ir Brazdos veikėjų likimai. Šioje poemoje Maironis pirmasis lietuvių literatūroje sukuria savarankiškos nepriklausomos moters, pasiaukojančiai dirbančios Tėvynės labui, paveikslą.

Brolio Benedikto Jurčio pastangomis parvežtoje iš Amerikos knygelėje Maironio ranka surašytos poemos „Mūsų vargai“ yra kelios dalys. Rankraštis įrištas į kietus juodo kolenkoro viršelius. Nugarėlėje aukso spalvos šriftu atspausdinta: *Maironio raštai*. Knygelėje be įklijų yra 81 lapas. Yra braukymų, taisymų, ant parašytų eilučių ar viso lapo Maironis kruopščiai ir tvarkingai užklijavo popieriaus juosteles su nauju tekstu. Poemos „Mūsų vargai“ antroji dalis rašyta ant mažesnio formato liniuoto popieriaus, o puslapiai sunumeruoti paprastu pieštuku; trečios dalies tekstas rašytas ant lygaus balto popieriaus ir puslapiai sunumeruoti melsvos spalvos pieštuku. Galima spėti, kad abu tekstai sukurti skirtingu metu, o tik vėliau abu įrišti į juodos spalvos kolenkoro viršelius.

MLLM saugomi poemos „*Mūsų vargai*“ III ir IV dalys. Dvi rankraštinės knygelės kietais margais viršeliais. Tekstas jose rašytas juodu rašalu, juodu ir raudonu pieštukais. Yra taisymų, paklijavimų.

Brolio Benedikto Jurčio paskolintas vertingas radinys svariai papildė turimus MLLM Maironio rankraščius.

P. Jurkaus rinkinyje surastas ir parvežtas Maironio knygos „Pavasario balsai“ rankraštis atveria jautrų ir kruopštų poeto penktos laidos parengimą. Laikant rankose ir variantų knygos lapus, pageltusius įklijas, širdį užlieja nenusakomi jausmai, tarsi švelni skraistė apgaubia Poeto kūrybinio vyksmo švytėjimas.

Pirmame lape įklijuotas Maironio laiškas su prašymais ir nurodymais redaktoriui. Kampe įrašyta data – „1919 09 19.“ „*Augštai Gerbiamasis Tamsta! Labai ir labai praščiau Tamstos, kad čia pridėdamas eiles: „Mano b. Draugui“ atspausdintumite „Pavasario balsuose“, bet ne pačiam gale, o tik tuojuo po eilučių, kurios taip skamba: „Tiek sykių proto prityrimas... o baigęs: Širdele mano paklausyk Ak jo bent karčią paklausyk“*. Jei tai dalykas reikalaujant daug darbo ir būtų sunkus, tai maldžiu patalpinti arti galo, bet visgi ne pačiame gale, kad nebūtų jos paskutinės knygoje. Taip pat anksčiau prisiųstas Balladas apie Čičinską ir Medviagalio kal-

nas būtų geriau patalpinti greta su kitomis Balladomis, kur Šatrijos kalnas ir Jūratė ir Kastytis. Su augšta pagarba Maironis“.

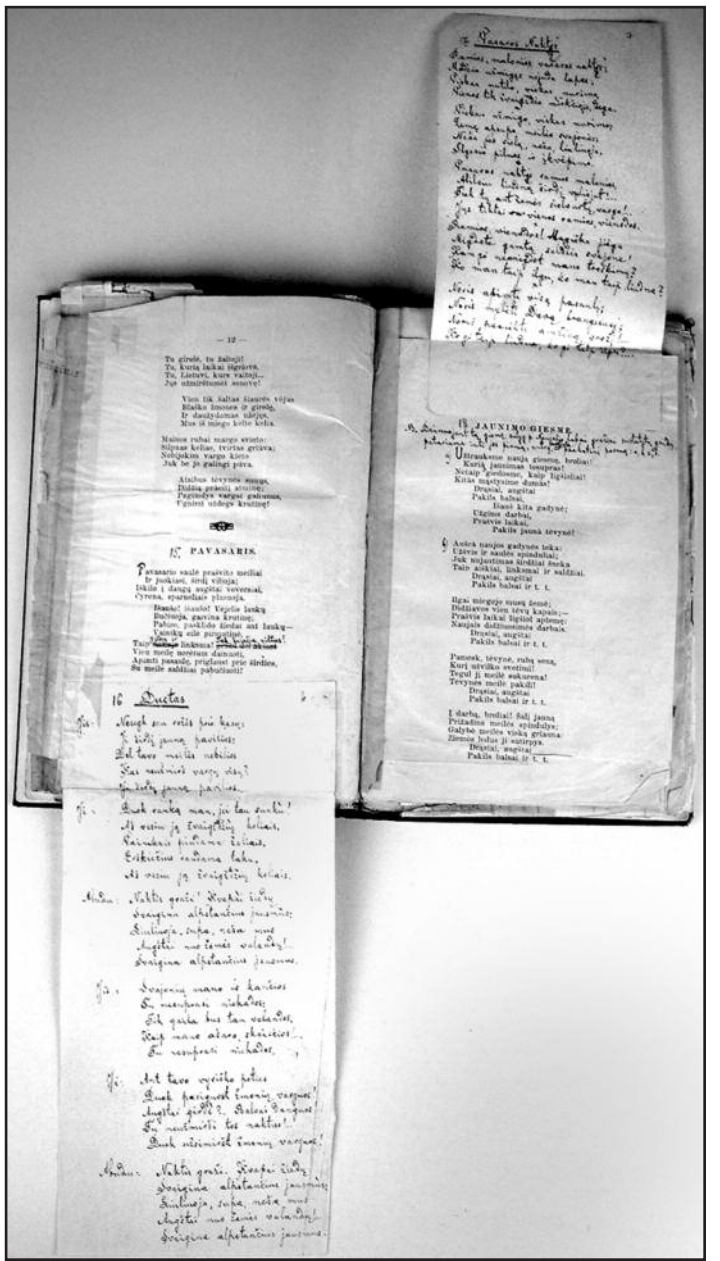
Reikėtų atkreipti dėmesį, kad knygoje eilėraščio „Mano b. Draugui“ yra du identiški rankraštiniai variantai. Prie antro rankraščio įrašyta data – „19/9.19“.

Ant ketvirtos knygos „Pavasario balsai“ laidos Maironis kruopščiai ruošia penktą laidą. Tituliniame lape jis pataiso atspausdintą tekstą – „*ketvirtą kartą atspausdinta ir padauginta*“ ir ranka užrašo „*penktą kartą atspausdinta ir žymiai padauginta*“.

Poetas redaguoja, taiso senus eilėraščius ir daugelyje lapų iš šono, apačios arba viršaus įklijuoja naujus, ranka rašytus tekstus. Čia pat ant knygos lapo įrašo naujus eilėraščius, nuosekliai juos sunumeruoja. Tarsi dailininkas tapo naują knygos paveikslą, kuriame spindi jausminga Poeto siela. Siekdamas, kad vienos spalvos liktų šešėlyje, kitos – labiau išryškėtų, pergrupuoja eilėraščius. Knygoje nuo 6 puslapio prasideda įklijos. Jis įtraukia į knygą *Praeliudium* iš poemos „Mūsų vargai“; 8 lape ant paklijuoto popieriaus įrašytas eilėraštis „Vilnius“; 9 lapas – paklijuotas iš abiejų pusių. Vienoje – eilėraštis „Lietuva brangi“, kitoje – „Nedaugel Mūsų“; 11 lape – „Sunku gyventi“; 12 lape – „Duetas“; 13 lape – „Vasaros naktys“. Tame pat lape prie „Jainimo Giesmės“ surašo nurodymus: „*Dainuojant tą giesmę sulyg p. Naujajai labai gražiai sustatytų gaidų, patariama imti jos pirmą, antrą, septintą ir paskutinį posmą: a, b, c, d*“. 19 lape įklijuota – „Jūratė ir Kastytis“; 27 lape paklijuotas eilėraštis „Kam man Tu, Viešpatie, davei“...; 32 lape tekstas taisytas, braukytas ir ant jo užklijuotas naujas lapelis su ranka parašytu tekstu. 35 lape iš šono užrašytas eilėraštis „Atsiklaupęs prieš altorių“...; 37 lape – „Giesmė“ su pastaba: „*prie stebuklingo Šv. Panelės paveikslą Krekenavos bažnyčioje*“; 39 lape – „Vasaros naktys“, 40 lape – „Snieguotos Alpių viršūnės“; 44 lape – „Sudieu“, 46 lape įklijuota keletas eilėraščių – „A. P. (išvažiuojant)“, „Kad šmeižė iš apmaudo prieš minia“ (apačioje nurodyta data – 1908 m.); „Paskutinis akordas“; „Mano b. Draugui“ (du eilėraščiai); 47 lape – „Širdis ir Protas“; 49 lape – „Mūsų vargai“; 50 lape – „Nevėžis per karę“; 57 lape – „Miške suolelis“, 58 lape – „Nenusiminsiu“; tarp 66 ir 67 įklijuota – „Lietuva – Didvyrių Žemė“; 72 lape – „Poetui mirus“, 75 lape – „Lietuva per karę“; 78 lape – „Kovoje dėl šviesesnės vaikams ateities“... ir prie 79 lapo įklijuota – „Varpai“.

Knygos gale įklijuotos iliustracijų kopijos – tai religinio turinio paveikslai, Kryžiaus kalno fragmentas, išraiškingi gamtos vaizdai, o taip pat tautiniais rūbais pasidabinusių lietuvių, Maironio pažįstamų ir nepažįstamų nuotraukos. Toliau seka įklijuota baladė „Medviagalio Kalnas“ (rankraštis, datuojama 10/9. 19); „Čičinskas“ (tekstas atspausdintas su pataisymais); poema „Mūsų vargai“ Pirmoji dalis (spausdintas variantas, išleistas Vilniuje 1913 m., su pataisymais ir ranka ant viršelio užrašyta: „Penkiose dalyse“, datuojama 29. XI. 19. Knygelės viduje Maironio ranka įrašyti („*Praeliudium I*“, „*Praeliudium II*“); yra ir spausdintas Antrosios dalies variantas.

Be abejo, daug kam rūpi sužinoti, kas šią knygą iliustravo ir kaip joje atsirado retos nuotraukos. Maironio archyve saugomas Vysk. K. Paltaroko laiškas, rašytas muziejaus darbuotojui P. Rimkūnui. Šis laiškas tampa atsakymu „smalsiems žmonėms“. „*Maironiui leidžiant V Pavasario balsų laidą, pasišovė Seminarijos klierikai, daugiausia Jurgis Jankevičius, vėliau baigęs Meno mokyklą ir žuvęs motociklo katastrofoje, iliustruoti. Bet padarė permažai iliustracijų. Spaustuvininkas Jagomastas bruko, kas pakliuvo ir vis dar stigo. Pagaliau iš Maironio albumo parinko nuotraukų. Taip į „Balsus“ greta gamtos vaizdelių pakliuvo keletas mergi-*

ny. Jų tarpe Apolonija Perkaitė, kurią Jagomastas įterpė į šablonišką vinjetę. Tai yra kun. Kazimiero Kazlausko pusseserė, ar net sesuo – tos pačios motinos, ne to paties tėvo, pas jį šeimininkaujanti. 1915 m. paleidus klierikus atostogų, Maironis, išvykęs iš Vašuokėnų, apsigyveno Panemunėje pas kleboną Joną Budriką, su kuriuo draugavojo nuo tų laikų, kada jis buvo Betygalos vikaru. Vėliau persikėlė Panevėžin; bet iš miesto sodžiun parsivežė Maironį Krekenavos klebonas Kazimieras Kazlauskas pas save; pas jį viešėjo Maironis arti metų, kur padėdavo klebonui pastoracijos darbuose.

Gal atsidėkodamas šeimininkei Perkaitei už vaišes, pašventė jai keletą eilučių ir „balsuose“ įdėjo fotografiją... Štai siūlo galas atnarpliot visokiems spėliojimams. Su tikra pagarba Vysk. Paltarokas“ (Panevėžys, 1942 10 22).

Maironis – romantikas, lyrikas, svajotojas, taip galima būtų apibūdinti ir jo asmenį, ir jo poeziją. Jo kūrybai įtakos turėjo lenkų, rusų, vokiečių romantinė literatūra, ypač mėgo Mickevičių, Slovackį, Puškiną, Lermontovą, Tiutčevą, Kolcovą, Šilerį ir Gėtę. Poetas gyveno ir kūrė XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje, tuo metu, kai buvo tik formuojama dabartinė literatūrinė lietuvių kalba. Beveik kiekvienas anų laikų rašytojas turėjo susikūręs savo rašybą ir rašto ženklų sistemą. Kalba – poezijos esmė. Aptariamas maketas kaip tik ir atskleidžia Maironio taisyms, redagavimo ir tekstų tobulinimo darbą. 1920 metais išėjusi iš spaustuvės „Pavasario balsų“ penkta laida atrodo ypač gražiai, švelniai glostė akį, malonino širdį.

Su pirmąja poemos „Mūsų vargai“ redakcija išleista 1920 metais ir tų pat metų „Pavasario balsų“ laida Maironis užbaigė vieną ryškesnių ir svarbesnių savo kūrybos etapų. J. Brazaitis rašė: „*Maironio poezija nėra sau tikslas. Ji nėra tik grynas estetiškas pasigrožėjimas. Maironio poezija yra verdančių verpetų, kovos poezija. Kovos nuotaika reiškiasi tiek patriotinė, tiek asmeninė srity. Kovoja poetas su savimi ir laimi vardan etinių idealų. Kovoja su išorine prieštara ir tautos gyvenimo rutina vardan pažangių tautinių visuomeninių idealų.*“ (4)

Nukelta į 8 psl.

„Visą žmoniją meile apglėbsiu“

Atkelta iš 7 psl.

Maironis, kūręs jausmingą romantišką lyriką, siekęs atskleisti pasaulio grožį, net nenujautė, kokias pinkles jam ruošia neprieteliai, kitaip sakant, pavydo apakinti žmonės. Šie abu kūriniai užkliuvo lenkomanams, tapo pretekstu skundai į Romą parašyti. Rašytojo Antano Vaičiulaičio archyve (parvežtas iš Vašingtono – V. P.) rastas Bernardo Brazdžionio (pirmo oficialaus Maironio muziejaus direktoriaus – V. P.) tokio turinio laiškas: „Kol dar tebesu savo vietoje, prisiminė man vienas dalykas, kurį dabar Pats, būdamas Vatikane, galėtum Maironio garbei padaryti. Gal atsimeni, kad jis (t. y. Maironis) rodos 1908 m. buvo numatytas kandidatu į vyskupus ir vieno lenko ar lenkoman buvo bjauriai apšmeižtas. Tas šmeižiantis dokumentas su M. poezijos ištraukomis, kur vietoj mylimos – tėvynės gerbiamas skaistybės gynėjas įsodino mergele, turėtų būti kur nors Vatikano archyvuose. Jei Pačiam pasisektų užtikti, nurašyti ar kaip kitaip nuimti, padarytum didelį Maironiui patarnavimą. O šis vyras dar atgims kartą mūsų tautai. Dar gyvos jo dainos žmonių ir jaunimo širdyse. Su dideliu pakilimu suskamba dar „Lietuva Brangi“, „Marija,

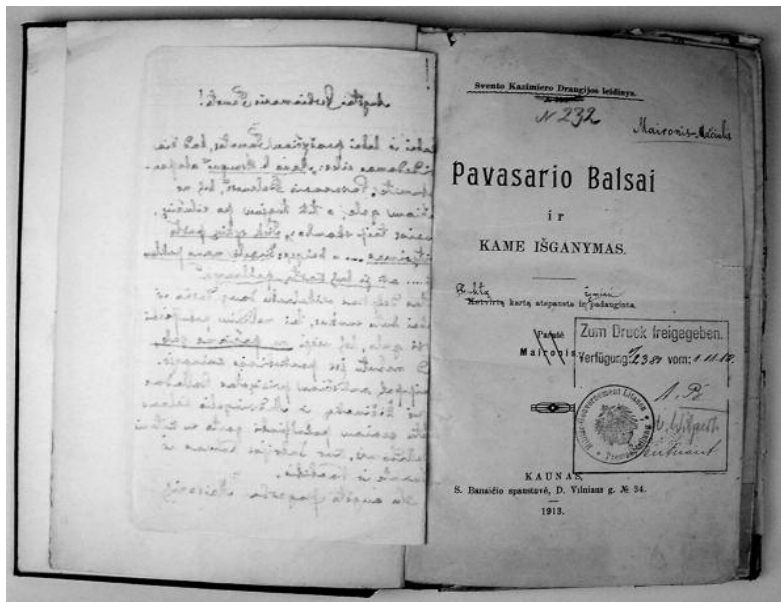
Marija“ ir kiti jo kūrybos posmai. Ir tai vienintelė paguoda”. (5) Deja, A. Vaičiulaičiui nepavyko šio prašymo įgyvendinti...

Maironis, visą gyvenimą kruopščiai ir sąžiningai ejęs kunigo, seminarijos rektoriaus pareigas, skausmingai išgyveno bažnytinės vyresnybės šaltumą jo atžvilgiu. Liudytojų teigimu, J. Mačiulio personalija tris kartus buvo pateikta vyskupo

titului gauti. Deja, šis titulas jam nebuvo suteiktas. Viename rankraštyje išskaitom skausmingus žodžius: „Vyskupiška mitra seniai būtų mane į kapus nuvarius. Bet, iš antros pusės, aš negalėjau nejausti pažeminimo, kai Roma nuo manęs kratos, kaip nuo kokio prasikaltėlio. Dievuliau mano! Aš visą amžių ištikimai tarnavau Bažnyčiai, sąžiningaiėjau savo pareigas, kaip Lietuvos patriotas netarnavau rusų valdžia i<...> Štai jau 20 metų Kauno seminarijoje rektoriauju ir galiu net po mirties drąsiai pasakyti, kad nei vienas rektorius tiek nepadarė ir materialiai, ir mokslo atžvilgiu <...> Rektoriavau sunkiausiais karo ir visokių reformų laikais.” (6)

1931 metais jam buvo suteiktas tik protonotaro titulas. Drįstu teigti, kad iki šios dienos Maironio nuopelnai profesinėje srityje dar vis nėra tinkamai įvertinti. Visais laikais, o ypač okupacijos metais, tie, kam buvo paranku ir naudinga, iškreiptai piešė Maironio paveikslą, sumenkindami jo pasiukojančius darbus Lietuvai. Į gyvenimo pabaigą Maironis užsisklendė, rezignavo ir skausmingai išgyveno nepagrįstus kaltinimus. Viename pamokslė rašė: „Kaip nepastovi žemiškoji garbė ir kaip greit mainosi žmonių nuostatymas ir nuomonės! O mes tiek kartų tai akiai miniai pataikaujame, kad jai patiktume, kad iš jos išmelstume žiupsnelį tuščio pagyrimo.” (7) Maironis nepataikavo tuščiai miniai, nestovėjo priekyje, kviesdamas pakilti į kovą. Ramiai, kantriai, našiai ir kūrybingai dirbo. Nepelnyti priekaištai, abuoju mas ir šaltumas jo asmeniui buvo vienuroje iškentėti... Pasirodžius penktai „Pavasario balsų“ laidai ir pasipylus nepagrįstiems kaltinimams, tarsi išsipildė jo pranašiški žodžiai: „ištraukę žmogų akyse, prieš sočių žiovaujančią minią, prekiauja gyva jo dvasia ir rodo perpjovę krūtinę”... Maironis niekur viešai nedalyvavo, neatsakinėjo į kritines pastabas. Tačiau tų dienų dramatišką įvykių pasekmės išskaitomos kūryboje. Ruošdamas „Pavasario balsus“ naujai

laidai „Pavasario balsų“ laidai ir pasipylus nepagrįstiems kaltinimams, tarsi išsipildė jo pranašiški žodžiai: „ištraukę žmogų akyse, prieš sočių žiovaujančią minią, prekiauja gyva jo dvasia ir rodo perpjovę krūtinę”... Maironis niekur viešai nedalyvavo, neatsakinėjo į kritines pastabas. Tačiau tų dienų dramatišką įvykių pasekmės išskaitomos kūryboje. Ruošdamas „Pavasario balsus“ naujai

laidai, ant 1920 metų V laidos darė naują maketą. Šis egzempliorius išlikęs MLLM. Jis yra išskirtinis tiek savo literatūrine verte, tiek Maironio asmenį charakterizuojančiais faktais. Maketas tampa nebyliu liudininku, atskleidžiančiu poeto daliai tekusį sielvartą. Rengdamas naują knygos laidą, jis bandė ištrinti, panaikinti tai, kas kritikams užkliuvo – negailestingai nubraukė visas dedikacijas, „mūsų“ vardus. Tarsi pasiėmęs rėžtuką raizė, niokojo tai, kas jam buvo brangu ir artima, tai, kas jo paties buvo sukurta... Knygelės gale Maironis įklįjavo eilėraščių „Skausmo skundas“, kuris ir tampa atsaku pavydiems žmonėms. Rankraštyje prierašas: „spausdinti tik po mano mirties”.

Literatūros kritikas prof. Vytautas Kubilius išreiškė visų lietuvių jausmus: „Maironio aukštasis stilius įtakingai veikė visą lietuvių nacionalinės kultūros pasaulėvaizdį: kelios kartos per jo eilėraščius žvelgė į savo krašto gamtą ir praeitį, mokėsi meilės, tikėjimo, ištermės istorijos kataklizmų verpetuose. <...> Kritiškose laiko situacijose „Pavasario balsai“ vedė mus tolyn nuo rezignacijos, ilgų priespaudos amžių išugdyto nusizėminimo, pasyvaus sustingimo, ragino priešintis, tikėti, dirbti ir pozityviai keitė mūsų nacionalinį charakterį, kad jis pagaliau taptų ne istorijos aplinkybių auka, o aktyviai veikiančiu subjektu. Šis poveikis sunkiai beatsekamas. Viena aišku – be „Pavasario balsų“ mūsų kultūra ir mes patys būtumėm ne tokie, kokie esame šiandien.” (9)

Rašytojas, pagal Maironį, yra charizmatinė asmenybė, šauklys ir pilietis, pilnutinis ir charizmatinis žmogus. Toks buvo, yra ir bus poetas, kunigas Jonas Mačiulis-Maironis.

Begalinius padėkos žodžius reikia tarti tam Nežinomajam, kuris išgelbėjo nuo pražūties ir išvežė šiuos rankraščius iš Lietuvos bei broliams pranciškonams, kurie saugojo ir globojo daugiau nei 50 metų šiuos turtus bei br. Benediktui Jurčiui, kuris parvežė poemos „Mūsų vargai“ rankraštį. Itin pagarbiai noriu kalbėti apie Dainą Jurkutę bei jos mamą gerb. Vidą, kurios darė viską, kad P. Jurkaus archyvinė medžiaga sugrįžtų į Lietuvą, o kartu ir Maironio „Pavasario balsų“ V laidos maketo rankraštis. Begaliniai padėkos žodžiai mano globėjams bei kelionių mecenatams – Nijolei ir Vitaliui Lembergtams, Adelei ir Juozui Grinoms, Teresei ir Algimantui Landsbergiams, Danutei Lipčiūtei-Augienei bei jos vaikams Džiugui, Jurgiui, Rasai, Rūtai.

PANAUDOTOS LITERATŪROS ŠARAŠAS

- Maironis. Pavasario balsai. 1995 m. Vilnius.
- Tomas Venclova. Laimei, Maironis.
- Maironis. Pavasario balsai. Bavarija. 1947 m. J. Brazaitis. Maironis ir visuomenė. p. 293
- Maironis. Pavasario balsai. Bavarija, 1947 m. Straipsnis. Pavasario balsų leidimai. p. 284
- Girdzijauskas J. Lietuvių eilėdara. Silabinės-toninės sistemos susiformavimas. V., 1966, p. 269.
- Maironis. Pavasario balsai. Bavarija. 1947 m. J. Brazaitis. Maironis ir visuomenė. p. 292
- Iš Bern. Brazdžionio laiško A. Vaičiulaičiui. 1940 11 10 11, Kaunas. MLLM
- Iš Maironio rankraščio. MLLM
- Iš Maironio pamokslų Apie kryžiaus kelią. 1927 04 03. MLLM
- Ištrauka iš Maironio muziejaus Statuto. 1940 m. MLLM
- Kubilius. V. Maironis – Aukštojo stiliaus kūrėjas. Literatūra ir kalba XXI t. p. 77
- Maironio eilėraščių citatos iš „Pavasario balsų”.
- Cituojamos ištraukos iš laiškų, saugomų MLLM. □

Parengė G. M.

ŽMOGAUS PRISIKĖLIMAS

Atkelta iš 1 psl.

Tai įvyksta taip staiga ir nelauktai, kad nespėja pastebėti nei patys artimiausi žmonės. Ir įvyksta paradoksas, panašus anam, kurį aprašo Evangelija. Būtent, ateina pas jį moterys, draugės ir draugai, ateina jo aplankyti, ateina su senais žodžiais ir papročiais. Juk jis tebėra toks, koks buvęs – senasis žmogus, žmogus nusistovėjęs, žinomų papročių ir pažiūrų. Šitai žino visi, net tie, kurie dėl jo sielvartauja ir nori jam padėti. Vieni ateina pas jį praleisti malonių valandų, kiti padėti jam išeiti iš vidinės kančios, nuimti nuo jo – sąžinės slogutį, tarsi kokį akmenį nuristi. Ir nei vieni, nei antri nepastebi, kas įvyko. Jie žiūri ir netiki savo akimis. Vietoj senojo žmogaus jie randa naują. Koks nustebimas! Jie žvelgia į to žmogaus vidų, kaip į kapą, jie tarėsi turį reikalą su lavonu. O čia, štai, gyvas žmogus, net dvasia pajaunėjęs, tikras jaunikaitis, pasipuošęs baltais rūbais. Taip, baltais – nekaltybės rūbais.

Ko ieškote? – galbūt pasigirs jo klausimas. – Ar manęs, senojo manęs, kurs buvo morališkai miręs ir prislėgtas it sunkaus akmens? Šito žmogaus čia jau nebėr. Eikite ir sakykite mano draugams,

kad aš ne tas, kas buvau – ne be numirėlio dvasioje. Pasakykite, jei nori jie mane matyti jų tarpe, teateina į Galilėją – pas didįjį mirties nugalėtoją Kristų! Juk Jis iš mūsų širdžių išrovė mirties geluonį, kaip sako mūsų velykinė giesmė. Jis „gyvybės leidėjas, kurs ir miręs karaliavo gyvas” – kaip kalba Velykų Mišių himnas. Jis tatai prikėlė mane. Ir kaip miela dabar tarti su psalmininku: „Aš prisikėliau ir dabar esu su Tavim” (Ps 138), su Tavim, o Kristau, gyvybės ir mirties Valdove!

O gal tai, ką čia sakau, tinka ne tik man asmeniškai, bet ir mano tautai? „O Kristau, Valdove, su Tavim eina tautos gyventi, su Tavim eis visa Lietuva!” Šitie B. Brazdžionio žodžiai gal yra tikra ir mano tautos prisikėlimo pranašystė. „Su Tavim eis visa Lietuva!” Taip, Kristau, su Tavim prisikėlusiu! Prisikėlusieji per Tave eis prikelti Tėvynės. Eis prikelti fiziškai ir dvasiškai. Ir bus prisikėlimas širdyse ir mintyse, prisikėlimas visame mūsų tautos gyvenime. □

Iš kunigo Stasio Ylos rankraštinio pamokslų rinkinio „Žmogus ieško Dievo”, parašyto 1942 m.